

9. Ὅτι οἱ μακάριοι ἄγγελοι οὐ προκόπτουσιν ἐν τῇ μακαριότητι. Τοῦτο γὰρ τῇ ἐν τῇ ὁδῷ καταστάσει προσήκει· οἱ δ' ἄγγελοι, οὐχ ὁδοιπόροι, ἀλλ' ἤδη κατειληφότες.

Ἔτι, ἐν τῇ κινήσει ὁ σκοπὸς τοῦ κινουμένου καὶ κινουμένου, τοῦ τέλους ὧν, ᾧ ἀντίκειται τὸ ἄπειρον, πεπερασμένος καὶ ὠρισμένος ἐστίν· ἡ δὲ λογικὴ κτίσις φύσει ἐφίεται τῆς μακαριότητος, ἢ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ θεωρίᾳ συνίσταται. Οὐ δύναται δὲ τυχεῖν, μὴ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κινουμένη· τὸ ἔσχατον ἄρα τέλος τῆς λογικῆς κτίσεως ὠρισμένον ἐστίν· τοῦτο δέ, ὅσον μὲν κατὰ τὸ δρώμενον αὐτό, οὐχ οἶόν τε εἶναι πεπερασμένον· ἡ γὰρ ἄκρα ἀλήθεια κατὰ διαφόρους βαθμοὺς καὶ ἀπείρους δύναται ὑπὸ τῶν μακαρίων ὁρᾶσθαι· κατὰ δὲ τὸν τῆς ὁράσεως τρόπον ἐν ἐκάστῳ μακαρίῳ πεπέρασται· εἰ γὰρ καὶ προάγεται πρὸς τὸ τὴν ἄκραν οὐσίαν ὁρᾶν, ἀλλ' οὐ καὶ πρὸς τὸν ἄκρον τῆς θεωρίας τρόπον, ἵδὲ τῷ Θεῷ προσήκει μόνῳ. Οὕτω τοίνυν ἕκαστον τῶν λογικῶν κτισμάτων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ τῆς μακαριότητος τέλος προάγεται, ὥστε καὶ πρὸς ὠρισμένον τινὰ μακαριότητος βαθμὸν ἀφικέσθαι κατὰ τὸν θεῖον προορισμόν, ἀπείρων ὄντων, οὐ τυχόν οὐ δύναται πρὸς ὑψηλότερον μεταβαίνειν, καὶ ὁ προσειλημμένος βαθμὸς ἐκάστῳ, εἰ καὶ μὴ ἐστὶν ἄκρος ἀπλῶς, ἀλλ' ὅσον πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸν θεῖον προορισμόν. Δύναται μέντοι αὔξειν ἡ τῶν ἀγγέλων χαρὰ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῶν διὰ τῆς αὐτῶν διακονίας σφζομένων, καὶ αὕτη ἡ χαρὰ, ὥσπερ τι κατὰ συμβεβηκὸς ἀθλόν ἐστίν, ὃ δὴ καὶ αὔξεσθαι δύναται μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως. Ἄλλ' ἄμεινόν ἐστι λέγειν, ὅτι τὴν χαρὰν ταύτην μᾶλλον ἐκ τῆς ἐν τῇ μακαριότητι δυνάμεως λαμβάνουσιν, οὐχ ὡς ἀθλοῦ ἀξιοῦνται αὐτῆς.

26

LXIII. — Περὶ τοῦ ἁμαρτήματος τῶν ἀγγέλων.

1. Ὅτι δύναται ἐν ἀγγέλῳ εἶναι τὸ τῆς ἁμαρτίας κακόν. Τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν οὐδὲν ἐστὶν ἄλλο ἢ τὸ τῆς ὀφειλομένης κατ' ἐνέργειαν εὐθύτητος ἀποκλίνειν, εἴτ' ἐν τοῖς φυσικοῖς, εἴτ' ἐν τοῖς ἠθικοῖς, εἴτ' ἐν τοῖς τεχνητοῖς· μόνην δὲ ἐκείνην τὴν ἐνέργειαν τῆς εὐθύτητος ἀποκλίνειν ἀδύνατον, ἧς κανὼν ἐστὶν αὕτη ἢ τοῦ ἐνεργοῦντος δύναμις· μόνη δὲ ἡ θεία βούλησις κανὼν ἐστὶ τῆς ἰδίας ἐνεργείας διὰ τὸ μὴ τάττεσθαι πρὸς τι τέλος ὑψηλότερον, πᾶσα δὲ ἄλλη κτιστὴ βούλησις ὑπὸ τῆς θείας βουλήσεως κανονίζεται, πρὸς ἣν ἀνήκει τὸ ἔσχατον τέλος, ὥστε καὶ τὴν εὐθύτητα τῆς ἰδίας ἐνεργείας οὐκ ἐν ἑαυτῇ ἔχει, καὶ διὰ τοῦτο δύναται ἀποκλίνειν, αἵρουμένη τι ἄνευ τῆς τάξεως τῆς πρὸς τὸν κανόνα.

Ἰστέον δὲ ὅτι ἓνα μὲν τρόπον ἁμαρτάνει τις φύσις ἔχουσα τὸ αὐτεξούσιον τῷ αἰρεῖσθαι κακόν τι δι' ἄγνοιαν ἢ ἀπάτην, ἢ συμβαίνει οὐκ ἐν τῷ ἀγνοεῖν τὸ καθόλου, ἀλλ' ἐν τῷ αἰρεῖσθαι τὸ νῦν καὶ τὸ μερικόν διὰ τὴν τοῦ πάθους ῥοπὴν ἢ τῆς ἕξεως ὡς ἀγαθόν τι. Οὕτω δὲ ἀδύνατον

τὸν ἄγγελον, τὸν μηδὲν ἔχοντα πάθος ἢ δεσμοῖτο ἂν ὁ λόγος καὶ ὁ νοῦς, ἀμαρτάνειν· ἕτερον δὲ τρόπον, τῷ αἰρεῖσθαι τι ἀγαθὸν μὲν καθ' αὐτό, ἀλλ' οὐ μετὰ τῆς ὀφειλομένης τάξεως πρὸς τὸ μέτρον ἢ τὸν κανόνα, οὕτως ὥστε τὴν ἀμαρτίαν πρὸς τὴν αἰτίαν τῆς αἵρέσεως ἀνήκειν· οὐ τὸ αἰρεθὲν
 6 πρᾶγμα, ὃ οὐκ ἀγνοίας ἐστίν, ἀλλ' ἀπουσία θεωρίας τῶν θεωρητέων· οὕτως ὁ ἄγγελος ἤμαρτεν τῷ αὐτεξουσίῳ, ἐπιστρέφων πρὸς τὸ ἴδιον ἀγαθὸν ἀνευ
 ε. 282 | τῆς τάξεως τῆς πρὸς τὸν κανόνα τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ.

2. Ὅτι ἐν ἀγγέλοις μόνῃ ἢ τῆς ὑπερηφανίας καὶ τοῦ φθόνου ἀμαρτία δύναται εἶναι. Διχῶς γὰρ ἀμάρτημά τι δύναται ἐν τινι εἶναι· ἢ κατ' ἐνοχήν,
 10 καὶ οὕτω πάντα τὰ ἀμαρτήματα ἐν τοῖς δαίμοσιν εἰσιν· ἐνάγοντες γὰρ τοὺς ἀνθρώπους εἰς πάντα, καὶ πᾶσιν ἐνέχονται· ἢ κατὰ διάθεσιν, καὶ οὕτως οὐκ εἰσιν ἐν αὐτοῖς πάντα, ἀλλ' οἷς συμβαίνει προσίσχασθαι τὴν ἀσώματον φύσιν· πρῶτον μὲν οὖν ἐν τῇ πρὸς τὸ ἀγαθὸν διαθέσει οὐ ταπτόμενοι πρὸς τὸν κανόνα τοῦ ὑπερκειμένου ἀμαρτάνουσιν, καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ πρῶτον
 15 τῆς ὑπερηφανίας ἀμάρτημα· ἔπειτα, τῆς αὐτῆς ἀτάξιας ὄντων τοῦ τε ἐπιτείνεσθαι τὴν διάνοιαν εἰς τι τῶν ἐφετῶν καὶ τοῦ ἀνίστασθαι παρὰ τὸν λόγον, ὃ πονηρὸς ἄγγελος καὶ τῷ τοῦ φθόνου δεδούλευκεν ἀμαρτήματι, ἀχθεσθεὶς τῷ ἀνθρωπίνῳ ἀγαθῷ. Τίκτεται δὲ ὁ φθόνος ἐκ τῆς ὑπερηφανίας εἰκότως· τὸ γὰρ ἄλλου ἀγαθὸν τοῦ οἰκείου ἀγαθοῦ κώλυμα εἶναι
 20 νομίζων, οὐκ ἂν τοῦτ' ἔπασχεν, εἰ μὴ μεγαλειότητος ἰδικῆς ἐπεθύμει ἀτάκτως, ἦν παύεσθαι διὰ τῆς ἐτέρου δόξης ἐνόμισεν. Καὶ οὐ μόνον ἀχθεταὶ τῷ ἀγαθῷ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τῇ θείᾳ μεγαλειότητι, καθόσον ὁ Θεὸς ταύτη χρῆται πρὸς τὴν θείαν δόξαν ἐναντίως τῇ τοῦ διαβόλου βουλήσει. Εἰ δὲ καὶ ἠδεσθαι λέγονται ἐπὶ τοῖς σαρκικοῖς ἀμαρτήμασιν,
 26 οὐχ ὡς αὐτοὶ προσισχόμενοι ταῖς σαρκικαῖς ἡδοναῖς, ἀλλ' ὡς τῶν ἀνθρώπων, ὧν τῇ σωτηρίᾳ φθονοῦσιν, ζημιουμένων τοῦ ἀγαθοῦ.

Οὐδὲ πλεονεξία αὐτοῖς ἀρμόττει κυρίως, εἰ μὴ ἢ ἄμετρος ἐπιθυμία τοῦ ἔχειν τι κτιστὸν ἀγαθόν, ἣτις τῇ ὑπερηφανίᾳ ἐμπεριέχεται. Καὶ ἡ ὀργὴ μεταφορικῶς ἐπ' αὐτῶν λέγεται, καὶ ἡ ἀκηδία. Μόνῃ δὲ ἢ ὑπερηφανία καὶ ὁ φθόνος, πνευματικὰ ὄντα ἀμαρτήματα, τοῖς δαίμοσιν οἰκειᾶ
 30 εἰσιν, τοῦ φθόνου μὴ ὡς πάθους λαμβανομένου ἀλλ' ὡς τῆς θελήσεως τῷ ἐτέρου ἀγαθῷ χαυνουμένης. Ἐτερον δὲ τινὰ τρόπον καὶ τὰ ἄλλα αὐτοῖς προσήκει, καθόσον ἐν τοῖς δυοῖν περιέχονται καὶ ἐξ ἐκείνων ἔχουσι τὴν ἀρχὴν ἅπαντα καὶ ἐν δαίμοσι καὶ ἐν ἀνθρώποις τὰ ἀμαρτήματα.

3. Ὅπως ὁ διάβολος ἐπεθύμησεν εἶναι ὡσπερ ὁ Θεός, θεός, ὡς ἐν τῷ Ἑσαΐα ἐκ προσώπου αὐτοῦ εἴρηται· „Ἀναβήσομαι εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ“. Δῆλον ταίνυν, ὡς οὐ κατ' ἰσότητα φύσεως· ἀδύνατον γὰρ ἂν ἦν· οὐδὲν γὰρ τῶν ἐν ταπεινωτέρῳ βαθμῷ δύναται

τάξεως | ἐπιθυμῆν ὑψηλοτέρας τινὸς φύσεως· οὐ γὰρ ὁ ὄνος ἐπεθύμησεν f. 232^v
 ἂν ἵππος γενέσθαι, διότι οὐκ ἂν λοιπὸν αὐτὸς ἦν· ἀλλ' ἐνίοτε ἀπατάται
 ἢ φαντασία ἐν ἀνθρώπῳ, καὶ διότι ἐφίεται ὁ ἄνθρωπος ἐν τινι μείζονι
 τάξει εἶναι κτησάμενος συμβεβηκότα τινὰ ἃ δύναται τούτῳ παρῆναι χωρὶς
 τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς, νομίζει δύνασθαι μείζονος φύσεως ἐπιθυμῆν, 5
 εἰς ἣν οὐκ ἂν δύναίτο φθάσαι, μὴ πεκαυμένος τοῦ εἶναι. Ὁ δὲ Θεὸς
 ὑπεραίρει τὸν ἄγγελον οὐ συμβεβηκόσιν ἀλλὰ τῇ τῆς φύσεως βαθμῷ, καὶ
 εἰς ἄγγελος ἕτερον. Οὐ τοίνυν κατ' ἰσότητα, ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα ἐπε-
 θύμησεν γενέσθαι ὡσπερ Θεός, καὶ τοῦτο οὐ καθὸ ἐπεφύκει ὁμοιωθῆναι,
 παρὰ Θεοῦ τοῦτο λαβὼν δηλαδὴ, καὶ εἰς ὅσον ἐπεφύκει ὁμοιοῦσθαι· οὐκ 10
 ἂν γὰρ ἡμάρτανεν ὁ τὸ ἀρμόττον τῇ φύσει ἐκ τῆς θείας χάριτος καὶ
 δυνάμεως προσδοκῶν, ἀλλὰ καθὸ μὴ ἐπεφύκει, ὃ ἐστὶν ἀμάρτημα, ὡς εἴ-
 τις ἐπεθύμησε δημιουργῆσαι ἂν οὐρανὸν τε καὶ γῆν, ὅπερ ἴδιον τοῦ Θεοῦ.
 Ἡθέλησε δὲ οὕτως εἶναι θεός, οὐχ ὡς θέλων ὁμοιωθῆναι κατὰ τὸ μὴ
 ὑποτετάχθαι τινὶ ἀπλῶς· οὕτω γὰρ καὶ τοῦ μὴ εἶναι ὄλος ἐπεθύμησεν 15
 ἂν, διὰ τὸ μηδὲν κτίσμα εἶναι εἰ μὴ καθὸ τὸν τοῦ ὑπὸ τὸν Θεὸν εἶναι
 κοινωνεῖ· ἀλλ' ἢ ὅτι ἐπεθύμησεν ὡς ἐσχάτου τέλους τοῦ ἐφ' ὃ τῇ δυνάμει
 τῆς φύσεως ἠδύνατο φθάσαι, ἀποτρέψας τὴν ὄρεξιν τῆς ὑπερφουοῦς μακα-
 ριότητος, ἣ ἐστὶν ἐκ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ μόνης· ἢ ὅτι ἐπιθυμήσας τῆς
 ἀληθοῦς μακαριότητος, ἠθέλησε λαβεῖν τῇ δυνάμει τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, οὐ 20
 τῇ θείᾳ βοηθείᾳ καὶ οἰκονομίᾳ, λαβὼν ἂν εἰ μὴ οὕτως ἐπεθύμησεν. Εἰς
 ταῦτόν δὲ σχεδὸν περιήκει καὶ ἄμφω· ἐκατέρωθεν γὰρ τὸ ἴδιον λαβεῖν
 ἐπεθύμησε τοῦ Θεοῦ, εἴπερ τὸ καθ' αὐτὸ ἀρχὴ ἐστὶ τοῦ δι' ἄλλο καὶ
 αἷτιον. Ἐντεῦθεν ἠκολούθησεν αὐτῷ τὸ καὶ ἀρχὴν ἔχειν ὑπὲρ τὰ ἄλλα
 ἐπιθυμήσαι.

4. Ὅτι οὐδεὶς τῶν δαιμόνων φύσει κακός. Πᾶσα γὰρ νοερά φύσις 25
 πρὸς τὸ καθόλου ἀγαθὸν τέτακται, ὃ δύναται καὶ νοεῖν καὶ ὃ τῆς θελή-
 σεως ἀντικείμενον· οἱ δαίμονες δὲ νοεραὶ οὐσίαι εἰσὶν· οὐκ ἄρα δύνανται
 φυσικὴν ῥοπήν ἔχειν ἐπὶ τι κακόν, ὥστε οὐδ' εἶναι φύσει κακά, ἀλλὰ τῇ
 προαιρέσει μόνον.

5. Ὅτι ὁ διάβολος οὐκ ἐν τῷ πρώτῳ ἀτόμῳ τῆς παραγωγῆς ἠμαρτεν. 30
 Εἴρηται γάρ· „Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἦσαν καλὰ λίαν“·
 οὕτω δὲ ἦσαν καὶ οἱ δαίμονες· ἦσαν ἄρα ποτὲ ἀγαθοί. Καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα
 λέγεται· | „Ἐπεσεν ὁ ἐωσφόρος ὁ τὸ πρῶτ' ἀνατέλλων“· καὶ ἐν τῷ Ἰεζε- f. 233
 κιήλ· „Ἐν τρυφῇ παραδείσου τοῦ Θεοῦ γέγονας“, ἐκ προσώπου βασιλέως 35
 Τύρου. Ἄλλως τε, ἐπειδὴ ἢ ἐνέργεια, ἢ ἅμα τῷ εἶναι τοῦ πράγματος
 ἀρξαμένη, ἐκ τοῦ κινουόντος εἶναι αὐτῷ δοκεῖ παρ' οὗ καὶ τὸ εἶναι ἔχει,
 τὸ ἐν τῷ πρώτῳ ἀτόμῳ, ἐν ᾧ ἤρξατο ἐνεργεῖν, ἀσθενῆ ἔχον ἐνέργειαν

δηλον ὅτι ἔχει τὸ εἶναι ἀπὸ τινος ἀσθενοῦς αἰτίας, ὡσπερ ἢ ἐκ τῆς τοῦ σπέρματος ἀσθενείας χωλὴ γενομένη κνήμη αὐτίκα γενομένη χωλαίνειν ἄρχεται· ὁ δὲ τοὺς ἀγγέλους εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν Θεὸς οὐ δύναται εἶναι αὐτοῖς αἴτιος ἀμαρτήματος. "Ὅθεν ἀδύνατον τὸν διάβολον ἐν τῷ
6 πρώτῳ ἀτόμῳ τῆς αὐτοῦ γενέσεως πονηρὸν γεγονέναι.

6. Ἐπεὶ δὲ λέγεται περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην, ὅτι· „Ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἔστηκεν“, ὡς ἐν τῇ ἀληθείᾳ μὲν γεγονώς, οὐ μὴν διαμείνας δεῖ λέγειν, καὶ οὐτ' ἐν τῷ πρώτῳ ἀτόμῳ τῆς αὐτοῦ δημιουργίας ἤμαρτε διὰ τὰ εἰρημένα, οὔτε διατριβῆς γενομένης. Ἐπεὶ γὰρ ἐν χάριτι ἐκτισται,
10 καὶ ἐν τῷ πρώτῳ ἀτόμῳ ἠδύνατο ἔχειν τὴν τοῦ αὐτεξουσίου ἐνέργειαν, ἠδύνατ' ἂν διὰ μιᾶς ἐνεργείας τῆς πρώτης, ἀξίας μισθοῦ, εἰς τὴν μακαριότητα ἐλθεῖν, ὡς εἴρηται καὶ περὶ τῶν ἀγγέλων, εἰ μὴ παρευθὺς κώλυμα ταύτη παρέσχεν ἀμαρτῶν, πολλῶν δὲ μᾶλλον, εἰ καὶ πλείων διατριβῆ ἐγεγόνει. "Ὅθεν τὴν μέσσην ἰούσιν ῥητέον ἂν εἴη, ὅτι ἐν τῷ πρώτῳ ἀτόμῳ
15 τῆς παραγωγῆς πάντες ἐγένοντο ἀγαθοί, καὶ ἐν τούτῳ πάντες ἐνήργησαν νοερῶς οἰκειῶς τῷ εἶναι τῆς φύσεως, τουτέστιν ἐνέργειαν ἀγαθὴν, ἢ λογίζεται τῇ φύσει καὶ τῷ πεποιηκότι, οὐ τῇ ἰδίᾳ προαιρέσει αὐτῶν· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἀτόμῳ διεκρίθησαν· οἱ μὲν γὰρ ὁμοίως ἐνήργησαν, καὶ λογισθείσης αὐτοῖς τῆς ἐνεργείας ὡς πρώτης ἀφ' ἑαυτῶν οὔσης, ἐβεβαιώθησαν
20 ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ. Ὁ δὲ διάβολος κώλυμα τῇ βεβαιώσει παρέσχεν, φαύλως ἀρξάμενος ἐνεργεῖν, ὃ ἐλογίσθη ἀντὶ πασῶν αὐτοῦ τῶν μετὰ ταῦτα ἐνεργειῶν ὡς ὁμοίων ἐσομένων, ἅτε τοῦ ἀγγέλου ἔχοντος αὐτεξούσιον μετὰ τὴν αἴρεσιν ἀνεπίστροφον.

7. "Ὅτι ὁ πρῶτος τῶν πεσόντων ἀγγέλων καὶ πάντων ἀπλῶς πρῶτος
25 ἦν· τοῦτο γὰρ καὶ Γρηγορίῳ καὶ ἄλλοις διδασκάλοις δοκοῦν ἐνδοξότερόν ἐστιν. Καὶ ὅτι τὸ τοῦ ἀγγέλου ἀμάρτημα οὐκ ἔκ τινος εὐκολίας | εἰς τὸ ἀμαρτάνειν γεγονός, ἀλλ' ἐκ τινος μεγαλείου κεκινήκωτος πρὸς ὑπερηφάνιαν, ὅπερ ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις ἐστίν, εὐλόγως πείθει φρονεῖν ἄκρον γεγονέναι τὸν πεπτωκότα. Καὶ ῥητὰ τῆς Γραφῆς τούτῳ συνηγορεῖ τῷ λόγῳ.

30 8. "Ὅτι ἡ ἀμαρτία τοῦ πρώτου ἀγγέλου καὶ ἄλλοις αἰτία γέγονε τοῦ ἀμαρτεῖν, ὡς ἐν τῇ Ἀποκαλύψει λέγεται· „Καὶ ὁ δράκων εἴλκυσε μεθ' ἑαυτοῦ τὸ τρίτον μέρος τῶν ἄστρον“· οὐκ ἠνάγκασε δέ, ἀλλ' οἷον παρακινήσει τινὲ εἰς τοῦτο ἐνήγαγεν· σημεῖον δέ, ὅτι πάντες ἐκεῖνοι οἱ δαίμονες τῷ παρ' αὐτοῖς ἄκρῳ ὑπόκεινται, τὸ ἐν τῷ Ματθαίῳ εἰρημένον· „Πορεύεσθε
35 εἰς τὸ πῦρ τὸ ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ“. Ἐχει γὰρ τοῦτο ἡ θεία τάξις, ὡς ᾗ τις βοηθεῖν ἐν τοῖς κακοῖς εἴλετο, τούτῳ τιμωρηθῆσόμενον παραδίδοσθαι, ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς Πέτρου δευτέρας· „Ἐὰν τις ἠττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται“.

Ἐν ᾧ δὲ άτομῳ ὁ πρῶτος ἄγγελος τὴν ἑαυτοῦ διάθεσιν τῇ νοερᾷ διαλέξει ἐξέφηγε, δυνατὸν ἦν τοὺς ἄλλους ταύτῃ συγκαταθέσθαι, καὶ οὐκ ἔδει χρόνου τριβῆς. Καὶ ἐπ' ἀνθρώπων γὰρ νῦν, ἅμα τις ἐν τῇ καρδίᾳ συλλαμβάνει τὸν λόγον καὶ διαλέγεσθαι ἄρχεται, καὶ οἱ ἀκούοντες ἐν τῷ άτομῳ τῆς διαλέξεως, ἐν ᾧ τὸν τοῦ διαλεγομένου δέχονται νοῦν, κἂν μὴ ἔσχατον εἶη, ὃ γίνεται ἐπὶ τῶν ἀρχοειδῶν νοημάτων, ἅπερ τις ἀκουσθέντα δοκιμάζει, συγκατατίθεσθαι δύναται.

9. Ὅτι πλείους τῶν ἀμαρτάντων οἱ διαμείναντες· τὸ γὰρ ἀμάρτημα παρὰ τὴν φυσικὴν βροπὴν ἐστίν· τὰ δὲ παρὰ φύσιν ἐπ' ἔλαττον συμβαίνει. Ἡ γὰρ φύσις, ἢ αἰεὶ, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τυγχάνει τοῦ οἰκείου ἀπο- 10 τελέσματος, ὡς ἐν ὁγδόῳ τῆς πρὸς Ῥωμαίους· „Πλείους εἰσὶν οἱ μεθ' ἡμῶν ἢ οἱ μετ' ἐκείνων“, ὃ νοεῖται περὶ τῶν ἀγαθῶν ἀγγέλων βοηθούτων ἡμῖν καὶ περὶ τῶν πονηρῶν ἐναντιουμένων ὡσαύτως ἡμῖν.

LXIV. — Περὶ τῆς τῶν δαιμόνων τιμωρίας.

15

1. Ὅτι ὁ τοῦ δαίμονος νοῦς οὐ πάσης ἀληθείας στερήσεται. Φησὶ γὰρ ὁ Διονύσιος, ὅτι „τὰ ἀγγελικὰ δῶρα τὰ τοῖς δαίμοσι διδομένα μηδέποτε μεταβεβλήσθαι φαμεν, ἀλλ' ἀκέραια εἶναι“. ἐν δὲ τοῖς φυσικοῖς δώροις καὶ ἡ τῆς ἀληθείας γνῶσις ἐστίν.

Ἔτι, διπλῆ ἐστὶν ἡ τῆς ἀληθείας γνῶσις, ἢ τε διὰ τῆς χάριτος καὶ 20 ἢ διὰ τῆς φύσεως. Καὶ ἡ διὰ τῆς χάριτος αὐτὴ διπλῆ· ἢ μὲν, θεωρητικὴ μόνον, ὡς ὅταν τις τινὰ τῶν θείων ἀποκαλύπτεται· ἢ δέ, | μετὰ διαθέ- f. 234 σεως προάγουσα τὸν τοῦ Θεοῦ ἔρωτα· καὶ τοῦτο ἰδίως τοῦ τῆς σοφίας ἐστὶ χάρισμα. Τούτων δὲ τῶν τριῶν γνώσεων ἢ μὲν πρώτη οὔτε ἀφήρηται οὔτε ἠλάττωται ἐν τοῖς δαίμοσιν· ἔπεται γὰρ τῇ φύσει αὐτοῦ, ὃς 25 τῇ φύσει νοῦς ἐστὶν ἢ νοήσις, καὶ διὰ τὴν ἀπλότητα τῆς οὐσίας αὐτοῦ οὐ δυνατὸν ἀφαιρεθῆναί τι αὐτοῦ, ἔν' οὕτω τῇ τῶν φυσικῶν ἀφαιρέσει κολάζεται, ὡσπερ τὸν ἄνθρωπον οὐχ ἀπλοῦν ὄντα κολάζεσθαι δυνατὸν τῇ τῶν χειρῶν ἢ ποδῶν ἀφαιρέσει, ἢ τινος τῶν τοιούτων. Ἡ δὲ διὰ τῆς χάριτος γνῶσις, ἢ ἐν τῇ θεωρίᾳ ὑφειστώσα, οὐ παντελῶς τούτων ἀφήρηται, ἀλλὰ 30 μόνον ἠλάττωται· τῶν γὰρ θείων μυστηρίων τινὰ τούτοις ἐγκαίρως ἀποκαλύπτονται ἢ τῶν ἀγγέλων μεσιτευόντων, ἢ διὰ τινων χρονικῶν τῆς θείας δυνάμεως ἀποτελεσμάτων. Τῆς δὲ τρίτης παντάπασιν ἐστέρηνται, ὡσπερ καὶ τῆς ἀγάπης. Ὅτι καὶ τὰ θεία μυστήρια οὐ τελείως γινώσκουσιν, δῆλον ἐξ οὗ φησιν Αὐγουστίνος, „ὅτι εἰ τελείως ἐγίνωσκον τὸν Χριστὸν υἱὸν 35 εἶναι Θεοῦ καὶ τὰ ἐκ τοῦ πάθους ἀκολουθήσοντα, οὐκ ἂν ἐσταύρωσαν“, οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἐβουλεύσαντο σταυρῶσαι.

2. Ὅτι ἡ τῶν δαιμόνων θέλησις παντάπασιν ἐν τῷ πονηρῷ κεκρά-

11 IV Reg. 6, 16 (non Rom. 8, comme le dit A)

τηται, ὡς ἐν Ψαλμοῖς λέγεται· „Ἡ ὑπερηφανία τῶν μισούντων σε ἀνέβη διὰ παντός“, ὁ περὶ τῶν δαιμόνων νοεῖται.

Ἰστέον γὰρ ὅτι καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν θέλησις ἀγγέλων ἐν τῷ ἀγαθῷ ἀμετακινήτως ἐστὶν ἰδρυμένη καὶ ἡ τῶν δαιμόνων, παντάπασιν ἐνισχημένη ἐν τῷ πονηρῷ, οὗ τοῦναντίον Ὁριγένης ἐφρόνησεν, ἐφ' ἑκάτερα χρόνῳ μεταβάλλεσθαι τὴν θέλησιν ὑποθέμενος διὰ τὸ αὐτεξούσιον, ὅπερ ὡς αἰρετικὸν ἀπεδοκιμάσθη. Τὸ δὲ ἀληθές ἐστίν, ὅτι ἀκινήτως ἔχουσιν ἐν ἀμφοῖν αἰθελήσεις. Αὐτίκα γὰρ περὶ τῶν πονηρῶν ὅπερ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο αὐτοῖς τὸ πτώμα· τὰ δὲ πρὸς θάνατον ἀμαρτήματα τοῦ ἀνθρώπου πρὸ μὲν τοῦ θανάτου συγγνωστά, μετὰ δὲ τὸν θάνατον ἀσύγνωστα. Καὶ λόγος τῆς διηνεχοῦς τυφλώσεως ἐν τοῖς δαίμοσιν, ὅτι ἡ τῶν χωριστῶν οὐσιῶν βούλησις πέπηγεν ἀκινήτως· καὶ πρὸ μὲν τοῦ ἀψασθαι θεωρουμένη, ἐλευθέρως δύναται ἀψασθαι καὶ τοῦδέ τινος καὶ τοῦ ἀντικειμένου, ἐν οἷς δηλονότι μὴ φύσει θέλει· μετὰ δὲ τὸ ἀψασθαι ἀκινήτως ἔχεται.

f. 284^v Οὕτως οὖν καὶ οἱ ἀγαθοὶ αἰεὶ ἔχονται τῆς δικαιοσύνης, ἐν αὐτῇ ἰδρυμένοι, καὶ οἱ πονηροὶ ἀμαρτάνοντες τῇ ἀμαρτίᾳ τετύφλωνται, καὶ ἀμετανοήτως δὲ ἀμαρτάνει ὁ δαίμων ὅσον πρὸς τὴν ἔφεσιν, εἰ καὶ μὴ ὅσον πρὸς τὸ πιστεύειν δύνασθαι τυχεῖν οὐδ' ἐπεθύμησεν.

Εἰ δὲ καὶ ποτε ἀγαθὸν τι ποιεῖ ὁ δαίμων, ἀλλ' οὐ καλῶς τοῦτο ποιεῖ· ἡ γὰρ ἵνα ἀπατήσῃ, ἡ ἀναγκαζόμενος, ὡς ὅταν οὐχ ἔκουσίως πιστεύῃ ἢ ὁμολογῇ, ἀλλὰ τῷ φανερῷ τῶν πραγμάτων ἀναγκαζόμενος. Ἀλλὰ καὶ τῇ ἀγαθῇ τῆς φύσεως ἐνεργείᾳ, δι' ἧς μαρτυρεῖται τὸ τῆς φύσεως ἀγαθόν, εἰς τὸ κακὸν ἀποκέχρηται, ὥστε παντάπασιν ἡ θέλησις αὐτοῦ κεκράτηται ἐν τῷ πονηρῷ.

3. Ὅτι ἀλγοῦσιν οἱ δαίμονες, τουτέστιν ἀλγηδῶσι πένθους κολάζονται ὡς οἱ ἀνθρώποι. Καθὸ γὰρ εἰσι πάθη, ὁ τε φόβος καὶ ἡ ἀλγηδὼν καὶ ἡ χαρὰ οὐχ εὐρίσκονται ἐν αὐτοῖς, οὕτω τοῦ αἰσθητικοῦ ὄντα ἐφέσεις καὶ ὅπου ἐστὶν ὄργανον σωματικόν· ἀλλὰ καθὸ ἀπλᾶς ἐνεργείας σημαίνουσι θελήσεως. Θέλουσι γὰρ πολλὰ τῶν ὄντων μὴ εἶναι, καὶ τῶν μὴ ὄντων εἶναι, οἷον καταδικασθῆναι τοὺς σφζομένους θέλουσι, καὶ ἀλγοῦσι μὴ γινόμενου· καὶ τῆς φύσει ἐφετῆς στεροῦνται μακαριότητος, καὶ ἐν πολλοῖς κωλύεται ἡ τούτων ἄνομος θέλησις.

Εἰ δὲ τὸ ἐπὶ τῷ κακῷ ἀλγεῖν ἀγαθόν ἐστίν, [οἷον ἀγαθὸν ποιεῖν οὐ δύνανται· τὸ γὰρ ἀλγεῖν ἐπὶ τῷ τῆς τιμωρίας κακῷ συνειδότης ἐστὶν ἀγαθοῦ·] ἀλλ' ἰστέον, ὅτι τὸ ἀλγεῖν ἐπὶ τῷ τῆς τιμωρίας κακῷ διὰ τὴν ἀμαρτίαν ἀγαθῆς ἐστὶ συνειδήσεως· τὸ δὲ διὰ τὴν τιμωρίαν ἀλγεῖν ἐπ' αὐτῇ,

1 Ps. 78, 28 5 ἑκάτερα, peut-être ἑκάτερον A 33-35 Les mots mis entre crochets paraissent être une première rédaction abrégée et fautive, que Scholarios a oublié d'effacer

ἢ τῇ ἀμαρτίᾳ, μαρτύριόν ἐστι τοῦ ἐν τῇ φύσει ἀγαθοῦ, ἢ τὸ τῆς τιμωρίας κακὸν ἀντίκειται. Ὁ δαίμων δέ, διεστραμμένης καὶ τετυφλωμένης θελήσεως ὢν, οὐκ ἀλγεῖ κολαζόμενος ἐπὶ τῷ τῆς ἀμαρτίας κακῷ διὰ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἀποβολήν, ἀλλ' ὡς τῆς πονηρᾶς αὐτοῦ θελήσεως μὴ δυνηθείσης ἀτιμωρήτως ἀπαλλαγῆναι.

4. Ὅτι ὁ ἀήρ οὗτος, τόπος καταδίκης τοῖς δαίμοσιν. Οὕτω γάρ φησιν Αὐγουστίνος, ὅτι „ὁ ἀχλυώδης ἀήρ ἐστὶν εἰρκτὴ τοῖς δαίμοσι μέχρι τοῦ καιροῦ τῆς κρίσεως“. Καὶ ὁ λόγος, ὅτι διπλοῦς αὐτοῖς τῆς κολάσεως ἡτοίμασται τόπος ἐκ Θεοῦ· τῷ μὲν λόγῳ τῆς αὐτῶν ἀμαρτίας, ὁ ἄδης· τῷ δὲ λόγῳ τῆς τῶν πιστῶν γυμνασίας, ὁ ἀχλυώδης ἀήρ. Τὸ γὰρ ἀν-
θρώπινον ἀγαθὸν καὶ διὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἀγαθῶν ὑπὸ τῆς θείας διοικεῖται
προνοίας ἀντικρυσ, ἐναγόντων μὲν εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀφελκόντων δὲ
| τοῦ πονηροῦ· καὶ πλαγίως, διὰ τῶν πονηρῶν γυμναζομένων τῶν ἀν- f. 285
θρώπων, καὶ διὰ τῆς πρὸς τὸ ἐναντίον μάχης καλῶς κηδομένου τοῦ Θεοῦ
ἵνα μὴ διὰ τῆς ἀμαρτίας παντελῶς ἀποπέσῃ τοῦ πρὸς τὴν φυσικὴν τάξιν 15
χρησίμου. Τῆς οὖν περὶ τὸν ἄνθρωπον τοιαύτης προνοίας μέχρι τῆς κρί-
σεως ἐκτεινομένης, ἕως τότε ἐπιμένει ἢ τε τῶν ἀγαθῶν ἀγγέλων διακονία
καὶ ἢ διὰ τῶν πονηρῶν γυμνασία. Καὶ οἱ μὲν ἀποσταλήσονται τοῖς ἀν-
θρώποις, οἱ δὲ τὴν ὁμίχλην ἔξουσι τόπον. Ἄλλ' ὡσπερ καὶ νῦν εἰσι καὶ
ἐν οὐρανῷ ἀγγελοὶ ἀγαθοὶ μετὰ τῶν ἀγίων ψυχῶν, οὕτω καὶ ἐν ἄδη τινὲς 20
τῶν πονηρῶν πρὸς τὸ κολάζειν οὐς εἰς τὸ κακὸν ἐνήγαγον. Μετὰ δὲ τὴν
ἡμέραν τῆς κρίσεως, οἱ πονηροὶ καὶ ἀγγελοὶ καὶ ἄνθρωποι πάντες ἐν ἄδη
ἔσονται, ὡσπερ καὶ οἱ ἀγαθοὶ ἐν τῷ οὐρανῷ πάντες.

Ὁ δὲ τινες λέγουσι, τὴν μετ' αἰσθήσεως κόλασιν τῶν δαιμόνων καὶ τῶν ψυχῶν καὶ τὴν μακαριότητα τῶν ἀγίων ἀναβεβλησθαι μέχρι τῆς ἡμέρας 25
τῆς κρίσεως, κακῶς λέγουσιν καὶ ἐναντίως τῇ γραφικῇ ἀποφάσει. Ὁ γὰρ Ἀπόστολός φησιν· „Ἐπιθυμῶ ἀναλῦσαι καὶ συνεῖναι Χριστῷ“, ὡς ἀμέσως ἐπομένου τῷ ἀναλῦσαι τοῦ συνεῖναι Χριστῷ· εἰκῆ δὲ οὐκ ἂν ἐπεθύμει· καὶ αὐθις· „Ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῆ, οἰκίαν ἔχομεν ἐν οὐρανοῖς“· ἐτέρας δὲ μονῆς μέσης οὐ μέμνηται. Περὶ μὲν οὖν 30
τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν σαφές ἐστὶν ἐκ τούτων καὶ πολλῶν ἄλλων λογίων ἢ εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς ἀξίας ἀναλαμβάνεσθαι, ἢ εἰς τὴν κόλασιν κατασπᾶσθαι, αἷς ὁ τόπος ἐκεῖνος ἐκ τῆς θείας ἀποδίδεται δικαιοσύνης, ἐπειδὴν τελειωθῶσι, τουτέστι τὰ σώματα ἀναλάβωσιν ἐν τῇ ἀναστάσει, καὶ τὴν τοῖς σώμασιν ὀφειλομένην δίκην ἐκ προσθήκης ἀποτίνειν μελλούσας. Περὶ 35
δὲ τῶν ἀγαθῶν ἀγγέλων καὶ τῶν δαιμόνων, δι' ὧν ἡ περὶ τὸν ἄνθρωπον κηδεμονία πληροῦται ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ, εἰδέναι δεῖ, ὅτι ἡ δόξα τῶν ἀγαθῶν οὐκ ἐλαττοῦται πρὸς ἡμᾶς ἐρχομένων· θεωροῦσι γὰρ ἑαυτῶν ὄντα

27 Phil. 1, 23

28 εἰκῆ corrigé de εἰ μὴ Α

29 II Cor. 5, 1

τὸν τόπον ἐκεῖνον· οὐδὲ γὰρ ἡ τοῦ ἐπισκόπου ἐλαττοῦται τιμή, παραδείγματος χάριν, ὅταν μὴ ἐπιμάθῃται ἐνεργείᾳ τῷ οἰκείῳ θρόνῳ. Καὶ οἱ δαίμονες δὲ ὁμοίως, εἰ καὶ μὴ ἐνεργείᾳ δέονται τῷ τῆς γεέννης πυρὶ, ἐφόσον ἐν τῷ ὀμιχλώδει ἀέρι εἰσίν, ἀλλὰ τῷ γινώσκῃν ὀφείλεσθαι αὐτοῖς
 f. 285^v τὸν τοιοῦτον δεσμὸν ἱκανῶς τιμωροῦνται, ὡς περ τὸ τῆς γεέννης πῦρ περιφέροντες. Εἰ δὲ ἐζήτησαν μὴ ἀποσταλῆναι εἰς τὴν ἄβυσσον, ὡς ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν λέγεται, ἐνόμιζον τιμωρίαν ἑαυτοῖς εἶναι, εἰ ὑπερορίζοιντο τοῦ τόπου, ἐν ᾧ βλάπτειν δύνανται τοὺς ἀνθρώπους. Ὅθεν ἐν τῷ πέμπτῳ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἐναργέστερον παρεκάλουν, ἵνα μὴ ἀπελάσῃ αὐτοὺς
 10 ἔξω τῶν ὀρίων.

Traité de la création corporelle.

LXV. — Περὶ τῆς δημιουργίας τῆς σωματικῆς κτίσεως.

15 1. Ὅτι καὶ ἡ σωματικὴ κτίσις ἐκ Θεοῦ δεδημιούργηται, ὡς ἐν Ψαλμοῖς λέγεται· „Ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς“.

Αἰρετικῶν δὲ τινῶν γέγονε δόξα τὰ ὄρατὰ κτίσματα ἐξ ἀρχῆς ἐτέρας πονηρᾶς δημιουργηθῆναι, ἠπατημένων τῷ ῥητῷ τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ πρὸς
 20 Κορινθίους δευτέρᾳ λέγοντος· „Ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰς διανοίας τῶν ἀπίστων“. Ἀδύνατον δὲ τοῦτο. Εἰ γὰρ τινα διάφορα καθ' ἐν ἐνοῖντο, ἐπεὶ ἀδύνατον ἐνοῦσθαι καθ' ἑαυτά, δεῖ εἶναι τινα αἰτίαν μίαν, ἀφ' ἧς δέχονται ἐκεῖνο τὸ ἐν, ὡς περ τὰ διάφορα θερμὰ σώματα ἔχουσιν ἀπὸ τοῦ πυρὸς τὴν θερμῆν. Ἄλλ' ἐν πᾶσι πράγμασι καὶ ὀπίσθον ἢ διά-
 25 φορα, αὐτὸ τὸ εἶναι οἰκείως εὐρίσκεται· ἀνάγκη τοίνυν αὐτοῦ μίαν ἐν πᾶσιν εἶναι ἀρχήν, ἀφ' ἧς ἔξουσι τὸ εἶναι πάντα τὰ ὀπωσοῦν ὄντα, εἴτε ὄρατὰ, εἴτε ἀόρατα, καὶ εἴτε σωματικά, εἴτε ἀσώματα.

Λέγεται δὲ ὁ διάβολος θεὸς εἶναι τοῦ αἰῶνος τούτου οὐ τῷ δημιουργῆσαι, ἀλλ' ὅτι οἱ κοσμικῶς ζῶντες αὐτῷ ζῶσιν, ὃν τρόπον καὶ ἐν τῇ
 30 πρὸς Φιλιππησίους λέγεται· „Ὁν θεὸς ἡ κοιλία“.

Εἰ δὲ δοκεῖ τισιν, ὅτι τὰ σωματικὰ κτίσματα ἀφέλκουσιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους· „Μὴ σκοποῦντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα“, ἀλλὰ ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς, οὐκ ἀφέλκουσιν, ἄγουσι μὲν οὖν εἰς αὐτόν· „Τὰ γὰρ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ, τοῖς ποιήμασι νοούμενα, καθοραῖται“, ὡς ἐν
 35 τῇ πρὸς Ῥωμαίους φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμαρτίαν γίνεται τοῦτο τῶν ἀφρόνως αὐτοῖς χρωμένων. Ὅθεν ἐν τῷ δεκάτῳ τετάρτῳ τῆς Σοφίας λέγεται, ὅτι· „Τὰ κτίσματα εἰς παγίδα γεγονάσι τοῖς τῶν ἀφρόνων

9 Matth. 8, 31

16 Ps. 145, 6

20 II Cor. 4, 4

30 Phil. 3, 19

32 II Cor. 4, 18

34 Rom. 1, 20

37 Sap. 14, 11

ποσίν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀπάγειν τοὺς τοιοῦτους ἀπὸ Θεοῦ μαρτύριόν ἐστι τοῦ εἶναι ἀπὸ Θεοῦ· οὐ γὰρ ἄλλως ἀφέλκουσι τοὺς ἄφρονας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἢ τῷ γεύειν αὐτοὺς ἀγαθοῦ τινος ἐν αὐτοῖς ὄντος, ὅπερ ἔχουσιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

2. Ὅτι ἡ σωματικὴ κτίσις διὰ μόνην γέγονε τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐν ταῖς Παροιμίαις εἶρηται· „Πάντα δι' ἑαυτὸν ἐποίησεν ὁ Κύριος“.

Περὶ τούτου Ὁριγένης φαύλως ἐδόξασεν, ὅτι ἡ σωματικὴ κτίσις οὐκ ἐκ τοῦ πρώτου σκοποῦ τοῦ Θεοῦ γέγονεν, ἀλλὰ πρὸς τιμωρίαν τῆς ἀσωμάτου, ἀμαρτούσης. Ἀλλὰ τούναντιον περὶ ἐκάστου τῶν σωματικῶν ὁ Θεὸς εἶπεν, ὅτι καλόν, ὡς δι' ἑαυτὸ ἐκάστου ἀγαθοῦ ὄντος, μετὰ τῆς πρὸς τὸ κοινὸν μέντοι ἀγαθὸν τάξεως. Ὅθεν τῆς δόξης ἐκείνης ἀπορριπτομένης, δεῖ φρονεῖν, ὅτι ἐκάστον τῶν κτισμάτων ἐστὶ διὰ τὴν ἰδίαν ἐνεργειαν καὶ τελειότητα· ἔπειτα, ὅτι τὰ ἀτιμότερα τῶν τιμιωτέρων ἕνεκα ἐστὶν, καὶ τὰ ὑπὸ τὸν ἄνθρωπον διὰ τὸν ἄνθρωπον· ἔπειτα, ὅτι πάντα τὰ μέρη διὰ τὴν τελειότητα τοῦ ὄλου εἰσίν· ἔπειτα, περαιτέρω, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ὄλον μετὰ τῶν μερῶν αὐτοῦ καὶ εἰς τέλος τέτακται τὸν Θεόν, καθόσον ἐν αὐτοῖς διὰ τινος ὁμοιώσεως ἢ θεία παραδείκνυται ἀγαθότης, ὅσον πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, εἰ καὶ τὰ λογικὰ ἰδιαίτερον ἔχουσιν οἰκείον τέλος, τὸν Θεόν, οὗ τῇ ἑαυτῶν ἐνεργείᾳ ἐφάπτεσθαι δύνανται νοοῦντα καὶ ἀγαπῶντα. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐφ' ἑνὸς τοῦ ἀνθρώπου· ὁ μὲν γὰρ ὀφθαλμὸς διὰ τὸ ὄραν ἐστὶν, ὅπερ ἐστὶν ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐνεργεια, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων μορίων ὡσαύτως· ἀλλ' ἡ αἴσθησις διὰ τὸ τιμιώτερον, τὸν νοῦν, καὶ ὁ πνεύμων διὰ τὴν καρδίαν, εἶτα πάντα τὰ μέρη διὰ τὴν τελειότητα τοῦ ὄλου, ὡς ἡ ὕλη διὰ τὸ εἶδος, καὶ ἀμφοτέρα διὰ τὸ ὄλον, καὶ τὸ σῶμα διὰ τὴν ψυχὴν, καὶ ὄλος ὁ ἄνθρωπος διὰ τι τέλος ἐξωθεν ὄν, ἵνα ἀπολαύοι τοῦ Θεοῦ δηλονότι. Δῆλον οὖν οὕτως, ὅτι ἡ θεία ἀγαθότης καὶ τῶν σωματικῶν πάντων τέλος ἐστίν. Εἰ γὰρ καὶ διὰ τὰ ἀσώματα ἐδημιουργήθη τὰ σωματικὰ τρόπον τινά, ἀλλὰ τὸ προσεχές τέλος οὐκ ἀναιρεῖ τὸ ἔσχατον, ὃ ἐστὶν ἡ θεία ἀγαθότης.

3. Ὅτι ἡ σωματικὴ κτίσις ἀμέσως ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ οὐ μεσιτευόντων τῶν ἀγγέλων προήχθη. „Ἐν ἀρχῇ γάρ, φησίν, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν“, διὰ τὸ μηδὲν δύνασθαι κτίζειν, ὡς εἶρηται, πλὴν τοῦ Θεοῦ μόνου, ὅς ἐστι πρώτη πάντων αἰτία, ὡς ἀποδέδεικται πρότερον. Ἡ δὲ τῶν κτισμάτων ὁμολογουμένη τάξις οὐχ ὥστε ἐν τῶν κτισμάτων ὑπ' ἄλλου κτίζεσθαι γέγονεν ἐκ Θεοῦ, ἀλλ' ὥστε διὰ τὴν θείαν σοφίαν διαφόρους βαθμοὺς ἐν τοῖς οὐσι συστήναι.

Οὔτε ἡ θεία ἀπλότης παρενοχλεῖται ἐντεῦθεν· εἰς γὰρ ὧν, ὡς ἀποδέδεικται, διαφορῶν ἐστὶ γνωστικός, ὡς τε καὶ ποιητής, ὅτι κατὰ τὰ διά-

φορα γνωστά καὶ ἡ τῶν διαφόρων παραγωγή κατὰ τὴν θείαν σοφίαν, ὡσπερ καὶ ὁ τεχνίτης τῷ διάφορα εἶδη νοεῖν διάφορα ποιεῖ τεχνητά.

f. 286^v 4. Ὅτι οὐδὲ τὰ σωματικὰ εἶδη ἐκ τῶν ἀγγέλων εἰσὶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ μόνου ἐδημιουργήθησαν, οὐ μόνου τῷ νεύματι ὑπακούει ἡ ὕλη ὡσπερ ἰδίᾳ αἰτίᾳ. Καὶ νῦν δέ, μετὰ τὴν πρώτην δημιουργίαν, ἐν τῇ ὁδῷ τῆς γενέσεως οὐκ ἔστιν αἰτία τῶν σωματικῶν εἰδῶν εἶδος τι ἄϋλον, ἀλλὰ μᾶλλον τι σύνθετον, ὡσπερ τὸ πῦρ τόδε ἐκ τοῦδε τοῦ πυρὸς γεννᾶται. Οὕτω τοίνυν τὰ σωματικὰ γίνονται εἶδη νῦν οὐκ ὡς ἄϋλου εἶδους ἀπορρυέντα, ἀλλ' ὡς τῆς ὕλης ἐκ δυνάμεως εἰς ἐνέργειαν προαχθείσης ὑπὸ τινος συνθέτου
10 ποιοῦντος. Ἄλλ' ἐπεὶ τὸ σύνθετον ποιοῦν ὑπὸ τῆς ἀσωμάτου καὶ κτιστῆς οὐσίας δύναται κινεῖσθαι, καὶ τῶν ἐν ταύτῃ εἰδῶν ἐπομένως, ἃ ὡσπερ σπερματικοὶ λόγοι εἰσὶ τῶν σωματικῶν εἰδῶν, καὶ τὰ οὐράνια δὲ σώματα ποιοῦσιν ἐν τοῖς ὑποκάτω τούτοις, δεῖ λέγειν ὅτι, εἰ καὶ τὰ ἐν τῇ ὕλῃ εἶδη, οὐ καθ' αὐτὰ ὄντα, ὡς αἰ χωρισταὶ οὐσίαι, ἀλλὰ μετοχῇ οὕτω λεγόμενα καὶ ὄντα, ἀνάγονται ἐπὶ τὰ κυρίως εἶδη, οὔτε ἐπὶ τινὰ εἶδη ἀνάγονται
15 καθ' αὐτὰ ὑφεσιῶτα τοῦ αὐτοῦ ὄντα ὀρισμοῦ, ὡς οἱ Πλατωνικοὶ ἔλεγον· καὶ εἰ πρὸς εἶδη νοητὰ ἀνάγονται ἢ τοῦ ἀγγελικοῦ νοῦ, ἢ ἐπέκεινα τοῦς λόγους τοῦ θείου νοῦ, οὐχ ὡς κατὰ ἀπόρροϊαν ἀπ' ἐκείνων προϊόντα, ἀλλ' ὡς διὰ κινήσεως εἰς τὴν ἐντελέχειαν προαγόμενα· καὶ τὰ οὐράνια δὲ
20 σώματα αἰτιά πως τῶν ἐνύλων εἰδῶν, οὐκ ἀποχεύοντα αὐτὰ τοῖς ὑποκάτω τούτοις, ἀλλ' ἀναιροῦντα τὸ κωλύον, καὶ ὡσπερ κινουντα πρὸς τὴν μεταβολὴν ἐκ τῆς δυνάμεως εἰς τὴν ἐντελέχειαν.

LXVI. — Περὶ τῆς δημιουργίας καὶ διακρίσεως τῶν
σωματικῶν.

25 1. Ὅτι τὸ τῆς ὕλης ἀνείδεον οὐ προηγήσατο χρόνῳ τῆς εἰδοποιήσεως ταύτης. Ἡ γὰρ μόρφωσις τελειότης τίς ἐστι τῆς σωματικῆς κτίσεως, ἣτις τῷ ἔργῳ τῆς διακρίσεως γέγονεν, ἣ ἀντίκειται ἢ σύγχυσις, ὡς καὶ τῇ μορφώσει τὸ ἀνείδεον. Εἰ οὖν τὸ ἀνείδεον χρόνῳ προηγήσατο ἐν τῇ ὕλῃ,
30 εἶπετο ἂν ἐξ ἀρχῆς τῆς σωματικῆς κτίσεως σύγχυσις εἶναι, ἣν οἱ ἀρχαῖοι χάος ἐκάλουν. Ἄλλ' ἀνάγκη λέγειν τὴν πρώτην ὕλην μήτε παντελῶς ἀνευ εἶδους κτισθῆναι, μήτε ὑφ' ἐν εἶδος κοινόν, ἀλλ' ὑπὸ εἶδεσιν διακεκριμένοις, ὥστε μὴ χρόνῳ, ἀλλ' αἰτία μόνῃ προηγήσασθαι τὸ ταύτης ἀνείδεον, καὶ ὡς ἡ δύναμις καθ' αὐτὴν προτέρα τῆς ἐντελεχείας ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ
35 δυνατόν νοεῖσθαι τὸ ἀνείδεον οὐχ ὡς ἀναίρεσιν παντὸς εἶδους, ἀλλ' ὡς στέρησιν τῆς νῦν φαινομένης ἐν τῇ κτίσει ὠραιότητος καὶ τοῦ κάλλους, οὕτω δεῖ λέγειν, ὅτι | καὶ χρόνῳ προηγήσατο τὸ ἀνείδεον τῆς διαμορφώσεως. Κατὰ γὰρ τὸ τῆς Γενέσεως γράμμα, τριπλῆς τινος μορφώσεως ἕστερεῖτο τὸ πᾶν εὐθύς δημιουργηθέν· ἀπῆν τε γὰρ ὄλου τοῦ διαφανοῦς σώματος, ὅπερ οὐρανὸς καλεῖται, τὸ τοῦ φωτὸς κάλλος, „καὶ σκότος ἦν

ἐπάνω τῆς ἀβύσσου“, φησίν· καὶ ἀπὴν τὸ διπλοῦν κάλλος τῆς γῆς, τότε δρᾶσθαι τοιαύτην οὐσαν· συνεκεκάλυπτο γὰρ τοῖς ὕδασι· „Καὶ ἡ γῆ ἦν ἀόρατος“, φησίν· καὶ ὁ ἐκ τῶν φυτῶν καὶ βοτανῶν κόσμος, ὃ βούλεται ἡ τοῦ ἀκατασκεύαστον γεγονέναι προσθήκη, τουτέστιν ἀκόσμητον.

Εἰ δὲ καὶ ἐν τοῖς Φυσικοῖς ἡ δυνάμις χρόνῳ τῆς ἐντελεχείας προ-
ηγεῖται, καὶ τὸ ἀνείδεον τοῦ εἶδους, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐνεργεῖα παρήγαγεν ἐκ
τοῦ μὴ ὄντος τὸ ὄν, καὶ διὰ τοῦτο τέλειον αὐτίκα τὸ πρᾶγμα παρήγαγε
κατὰ τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ δυνάμεως. Καὶ ὅτι δὲ τὸ συμβεβηκὸς εἶναι
χωρὶς τοῦ ὑποκειμένου ποιεῖ ὁ Θεός, ὡς ἐν τῷ μυστηρίῳ, ὥστε τι ἐκώλυε
καὶ τὴν ὕλην εἶδους χωρὶς ποιεῖν, καὶ μᾶλλον οὐσαν τοῦ συμβεβηκότος,
οὐ πρὸς λόγον ἐστίν· τὸ γὰρ συμβεβηκὸς, εἶδος ὄν, ἐντελέχεια τίς ἐστίν
ἢ δὲ ὕλη καθὼ ἐστὶ, δυνάμει ἐστίν ὄν· ὅθεν τὸ εἶναι ἐνεργεῖα μᾶλλον
μάχεται τῇ ἀνευ εἶδους ὕλη ἢ τῷ ἀνευ ὑποκειμένου συμβεβηκότι.

2. Ὅτι οὐ μίᾳ ἢ ἀνείδεος ὕλη τῶν σωματικῶν ἀπάντων· τὰ γὰρ
κατὰ τὴν ὕλην κοινωνοῦντα εἰς ἀλληλα μεταβαίνει, καὶ δρῶσι καὶ πάσχουσιν
ὑπ' ἀλλήλων, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς λέγεται. Τὰ
δὲ οὐράνια σώματα καὶ τὰ ὑποκάτω οὐχ οὕτως ἔχει πρὸς ἀλληλα· ὥστε
καὶ τὸ συμπέρασμα.

Ἰστέον ὅτι Πλάτωνος καὶ πάντων τῶν πρὸ Ἀριστοτέλους δόξα γέγονεν
ἀπαντα τὰ σώματα ἐκ τῆς τῶν τεσσάρων στοιχείων φύσεως εἶναι, καὶ
ἀκολούθως μιᾶς ὕλης εἶναι, ὥσπερ καὶ τῶν στοιχείων ἡ ὕλη μία· τὴν
δὲ ἐνίων σωμάτων ἀφθαρσίαν οὐ τῇ φύσει τῆς ὕλης ἀπέδωκεν, ἀλλὰ τῇ
θείᾳ βουλήσει, ὡς ἐν Τιμαίῳ· ἣν ἐλέγχει δόξαν Ἀριστοτέλης τῷ παρηλ-
λαγμένῳ τῆς φυσικῆς κινήσεως τοῦ οὐρανίου σώματος καὶ τῶν στοι-
χείων· καὶ ὥσπερ ἡ κυκλοφορικὴ κίνησις ἐναντιότητος ἀπήλλακται, αἱ δὲ
τῶν στοιχείων κινήσεις ἐναντίαι ἀλλήλαις, οὕτω καὶ τὸ οὐράνιον σῶμα
ἀνευ ἐναντιότητος λέγει, τὰ δὲ στοιχεῖα σὺν αὐτῇ εἶναι, καὶ τῆς γενέσεως
καὶ φθορᾶς ἐκ τῶν ἐναντίων οὐσης, καὶ ἀφθαρτον εἶναι τὸ οὐράνιον σῶμα.

Δεῖ τοίνυν εἰδέναι, ὅτι τοῦ φθαρτοῦ καὶ ἀφθάρτου σώματος μίαν
εἶναι κατὰ φύσιν ὕλην ἀδύνατον· ἡ γὰρ ὕλη καθ' αὐτὴν θεωρουμένη
δυνάμει ἐστὶ πρὸς πάντα τὰ εἶδη, ἣ ἐστὶν ἐν δυνάμει, πρὸς εἶδος εἶναι
ὀφείλουσα, | καὶ ἐστὶ δυνάμει πρὸς πάντα, ὧν ἐστὶ μία ὕλη κοινή. Εἰ f. 237 v
οὖν μία τῶν ἀφθάρτων καὶ φθαρτῶν ὑπάρχει, ἢ ἐν εἶδει ἀφθάρτου σώ-
ματος οὐσα, ἔτι δυνάμει ἐστὶ πρὸς εἶδος φθαρτοῦ σώματος· καὶ εἰ μὴ
ἐνεργεῖα τοῦτ' ἔχοι, ἐστὶ ὁμοῦ ἐν εἶδει καὶ ἐν στερήσει· τὸ γὰρ μὴ εἶναι
τὸ εἶδος ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ὃ πέφυκεν ἔχειν, στέρησις ἐστίν· αὕτη δὲ ἡ
διάθεσις τοῦ φθαρτοῦ σώματος ἐστὶ, καὶ οὕτως τὸ ἀφθαρτον σῶμα φθα-
ρτὸν ἐστὶ. Ἀνάγκη τοίνυν τὴν ὕλην τοῦ οὐρανίου σώματος, καθ' αὐτὴν
θεωρουμένην, πρὸς μόνον τὸ εἶδος ὅπερ ἔχει εἶναι δυνάμει, εἴτε ψυχῇ, ὡς
Ἀβερρόης καὶ ἄλλοι ἔλεγον, εἴτε τι τοιοῦτον εἴη. Πρὸς γὰρ τὸ προκείμενον

οὐ διαφέρει καὶ τὴν ὕλην ἐκείνην οὕτω τελειοῦσθαι τῇ εἴδει ἐκείνῳ, ὥστε μηδαμῶς ἐν τῷ οὐρανῷ παραμένειν τὸ πρὸς τὸ εἶναι δυνάμει, ἀλλὰ πρὸς τὸ ποῦ μόνον· καὶ ταύτη μόνον κοινωνοῦσιν ἢ ὕλη τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν στοιχείων, κατ' ἀναλογίαν δηλαδὴ, ὡς κοινωνοῦντα ἐν τῷ τοῦ δυνάμει λόγῳ ἀναλογικῶς.

3. Ὅτι ἔμπυρος οὐρανὸς συνδεδημιούργηται τῇ ἀνειδέῳ ὕλῃ, ἄνευ τινὸς δουλείας καὶ φθορᾶς καὶ μεταβολῆς ὧν, καὶ παντάπασι φωτεινός, οἷα καὶ πᾶσα ἡ σωματικὴ κτίσις μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔσται· ἔμπυρος δὲ οὐκ ἀπὸ τῆς καύσεως ἀλλ' ἀπὸ τῆς αἴγλης.

10 4. Ὅτι καὶ ὁ χρόνος τῇ ἀνειδέῳ συνδεδημιούργηται ὕλῃ· τέσσαρα γὰρ κοινῶς ὑπὸ πάντων λέγονται συγκτισθῆναι· ἡ ἀγγελικὴ κτίσις, ὁ ἔμπυρος οὐρανός, ἡ ἀνειδέος ὕλη τῶν κτισμάτων, καὶ ὁ χρόνος.

LXVII. Περὶ τοῦ ἔργου τῆς πρώτης ἡμέρας, ἡγουν περὶ φωτός.

15 1. Ὅτι τὸ φῶς κυρίως μὲν περὶ τοῦ σωματικοῦ λέγεται· ἐτέθη γὰρ πρώτως πρὸς τὸ σημαίνειν τὸ φανεροῦν τῇ τῆς ὀράσεως αἰσθήσει· ἐπομένως δὲ καὶ περὶ τῶν ἀσωμάτων· ἐξετάθη γὰρ ἐπὶ τὸ σημαίνειν πᾶν δηλωτικόν κατὰ πᾶσαν γνῶσιν, ὡς καὶ τὸ ὄνομα τῆς ὀράσεως, ἐπὶ τῆς
20 δραστικῆς αἰσθήσεως πρώτως τεθὲν διὰ τὸ βέβαιον καὶ ὑπερέχον τῆς τοιαύτης αἰσθήσεως, καὶ πρὸς τὴν κοινὴν γνῶσιν τῶν λοιπῶν αἰσθήσεων ὑπὸ τῆς συνηθείας ἐξήπλωται, ὡς ὅταν λέγωμεν· ἴδε πῶς ἐστὶν ἡδύ, ἢ πῶς εὐῶδες, ἢ θερμόν· καὶ περαιτέρω ἐπὶ τῶν νοητῶν, ὡς ἐν τῇ „μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται“. Ὅσον οὖν πρὸς τὸ
25 σημαίνειν τὴν φανέρωσιν, κυρίως καὶ ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων λέγεται, εἰ καὶ ὅσον πρὸς τὴν αἰτίαν τῆς θέσεως, οὐ κυρίως.

2. Ὅτι οὐκ ἔστι σῶμα τὸ φῶς· δύο μὲν γὰρ σώματα ἀδύνατον ὁμοῦ εἶναι· τὸ δὲ φῶς ὁμοῦ ἐστὶ τῷ ἀέρι. Οὐκ ἐκ τοῦ τόπου μόνον, ἀλλὰ καὶ
f. 288 ἐκ τῆς κινήσεως δηλον, καὶ τοῦ λόγου ταύτης· | εἰ γὰρ ἦν σῶμα τὸ φῶς,
30 τὸ φωτίζειν ἦν ἂν κίνησις τοπικὴ σώματος· οὐδεμία δὲ κατὰ τόπον κίνησις σώματός τινος ἀθρόον δύναται εἶναι διὰ τὸ πᾶν τὸ κατὰ τόπον κινούμενον ἀναγκαίως πρότερον εἰς τὸ τοῦ μεγέθους μέσον ἔρχεσθαι ἢ εἰς τὸ ἄκρον· ἢ δὲ λάμπει ἀθρόως γίνεται. Ἀδύνατον δὲ λέγειν, ὡς ἐν χρόνῳ μὲν γίνεται, ἀνεπαισθήτως δέ· ἐν μὲν γὰρ ἐλάττονι διαστήματι ἡδύνατ' ἂν
35 λανθάνειν ὁ χρόνος· ἐν δὲ τοσοῦτῳ, οἷον τὸ ἀπ' ἀνατολῆς ἐπὶ δύσιν, οὐκ ἂν ἡδύνατο λανθάνειν· αὐτίκα γὰρ ἡλίου ὄντος ἐν τῇ τῆς ἀνατολῆς σημείῳ, ὅλον τὸ ἡμισφαίριον ὑπὲρ γῆς μέχρι τοῦ ἀντικειμένου σημείου φωτίζεται· ἔπειτα, ὅτι πᾶν σῶμα ἔχει κίνησιν φυσικὴν ὠρισμένην· ἢ δὲ τῆς λάμπειος κίνησις καὶ κυκλικὴ καὶ κατ' εὐθείαν ἐστίν.